

Vzpostavitev sistema karijerne orientacije v Srbiji z Marijo Radovanović

Pogovarjala se je
Brigita Rupar.
Prevod v slovenski jezik:
Saša Niklanovič.

V okviru Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Nemška družba za mednarodno sodelovanje) vodite program karijerne orientacije za osnovnošolce. Prosim, predstavite nam glavne elemente tega programa. Koliko šol ga uvaja, kdo ga izvaja, kako spremljate uspešnost programa?

V obdobju 2011–2015 sem vodila projekt, v katerem smo razvili in izvajali program karijerne orientacije za učence vseh 1120 osnovnih šol in 120 mladinskih pisarn v Srbiji. Projekt je bil realiziran v okviru programa Nemško bilateralno razvojno sodelovanje v Srbiji, izvedel ga je GIZ v sodelovanju z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in tehnološki razvoj ter Ministrstvom za mladih in šport Republike Srbije. Cilj projekta je bil podpreti vzpostavitev sistema karijerne orientacije v osnovnih šolah v Srbiji in učencem omogočiti, da sprejemajo utemeljene odločitve o prehodu iz osnovne v srednjo šolo. Naše prve ugotovitve na začetku programa so bile, da se mladi v glavnem odločajo za šport, medicino, ekonomijo in pravo ter da se odločajo predvsem pod vplivom vzornikov, vrstnikov in staršev. Zato smo si zastavili specifični cilj, da mladi dobijo več informacij in celovitejšo sliko o poklicih, ki jim bo pomagala, da bodo pri izbiri poklica upoštevali več različnih možnosti. Naš cilj je bil tudi, da se mladi učijo spoznavati sebe, se dobro informirajo o svojem bodočem poklicu in izberejo izobraže-

valno pot. Prizadevali smo si tudi, da so imeli možnost preizkusiti in občutiti poklic, ki so si ga izbrali, in sprejeti odločitev.

Glavni cilj programa karijerne orientacije je razviti sposobnost mladih, da sprejemajo in uresničujejo premišljeno, veljavno in samostojno odločitev o izbiri šole in poklica, načrtujejo kariero in se vključujejo v svet dela. Program je zasnovan po avstrijskem vzoru, saj smo pod strokovnim vodstvom Edwina Kaemererja priredili njihov program poklicne orientacije (Berufsorientierung) za Srbijo in nekatere druge države v regiji.

Program sestavlja pet modulov ali faz.

1. *Samozavedanje* – Mladi z delavnicami, testi, introspekcijo in svetovanjem prepoznajo svoje sposobnosti, talente, interese, vrednote, želje in priložnosti.
2. *Informacije o poklicih in karieri* – Mladi raziskujejo svet poklicev in karier ter ugotovijo, kateri poklici obstajajo, kaj poklic zajema, kakšno znanje, spretnosti in značilnosti so potrebni za uspešno opravljanje poklica in morda najpomembnejše – kakšne so resnične potrebe trga delovne sile.
3. *Spoznavanje z izobraževalnimi potmi* – Mladi se seznanijo z možnostmi za izobraževanje na šolah,

fakultetah in drugih izobraževalnih ustanovah ter spoznajo šolanje za njihov želeni poklic. Na tej stopnji poleg informiranja primerjajo potrebno znanje s svojimi interesi in željami.

4. *»Resnična srečanja s svetom dela« (real encounters with the world of work)* – Mladi se seznaniijo s predstavniki želenih poklicev in delovnega okolja, preživijo čas v podjetjih, se pozanimajo o poklicih in potrebni izobrazbi ter imajo priložnost preizkusiti nekatere delovne naloge. Na tej stopnji mladi želeni poklic preizkusijo v resničnosti, pri čemer svoje želje in možnosti primerjajo z resničnim poklicnim svetom.
5. *Odločanje o izbiri šole in poklica* – Mladi se bolje spoznajo, imajo potrebne informacije in so bolj samozavestni pri sprejemanju odločitev. Pridobijo posebne tehnike in metode za sprejemanje odločitev, tehtanje alternativ in ustvarjanje akcijskih načrtov. Pripravljeni so tako na izvajanje akcijskega načrta kot tudi na njegovo spreminjanje in prilagajanje v skladu z življenjskimi okoliščinami.

Model je podoben nekaterim znanim modelom, vendar uvaja dodatno fazo »Resnična srečanja s svetom dela«. V tej fazi pri učencih spodbujamo razvoj poklicnih interesov, kar je v tej starosti izjemno pomembno. Poklicni cilji so pri njih v procesu nastajanja in to je treba upoštevati v programu karijerne orientacije in temu procesu dati čas.

Kasneje smo temelje tega petfaznega programa prilagodili potrebam mladih v srednjih poklicnih šolah in tako mladim pomagali, da ustvarijo svoj karierni načrt ter pridobijo znanje in veščine za njegovo izvajanje.

V projekt so bile vključene tudi institucije in organizacije, ki izvajajo vrstniške programe. Za njih smo prilagodili program tako, da je v nekem delu lahko potekal prek vrstniškega učenja (peer-learning), ki so ga učenci izredno dobro sprejeli. Verjamemo, da smo s tem pristopom učinkovito prispevali k uresničevanju medsebojnega vpliva na karijerne odločitve.

Kakšen je sistem karijerne orientacije šol v Srbiji? Prosim, na kratko predstavite, kako je organiziran srbski šolski sistem in kakšni so pogoji za vpis dijakov

Marija Radovanović je vodja projektov v Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) v Srbiji. Po desetletju dela v izobraževanju in nato v intervencijskih projektih v kriznih regijah na Balkanu ter v državah Azije in Afrike se je profesionalno razvijala na področjih spodbujanja otrokovih pravic, razumevanja in razreševanja konfliktov ter delovanja sistemov in družbenih sprememb. Od leta 2002 v GIZ vodi projekte, ki podpirajo in opolnomačajo mlade v Srbiji. V letih 2009 do 2015 je delala pri strateškem razvoju in izvajanju programov karijerne orientacije v osnovnih, srednjih poklicnih šolah in organizacijah, ki se ukvarjajo z mladimi.

45

v srednje šole. Ali imajo srednje šole sprejemne izpite ali obstajajo kakšni drugi vstopni pogoji? Kakšna je vloga svetovalcev?

Karierno orientacijo v Srbiji opredeljujejo zakoni o osnovnem, srednjem in dualnem izobraževanju. V osnovnih šolah izvajamo petstopenjski model poklicnega usmerjanja, v srednjih šolah pa poleg našega uporabljajo tudi druge pristope. Za vpis v srednjo šolo učenci opravljajo sprejemni izpit. Ob vpisu izberejo šolo, v primeru strokovne šole pa tudi študijski program.

Skozi petfazni model se učenci pripravljajo sprejeti odločitev o svojem prihodnjem poklicu, učitelji pa jim pri tem pomagajo z delavnicami, ki potekajo v skupini, pa tudi s pomočjo individualnega svetovanja, ki ga pretežno izvajajo šolski svetovalni delavci. Poučevanje v okviru programa poteka v obliki delavnic, ki učencem omogočajo aktivno gradnjo znanja, spretnosti, sposobnosti in vrednot, potrebnih za doseganje ciljev karierne orientacije. Učitelji program vključujejo v pouk kot medpredmetno vsebino in v različne obšolske dejavnosti. Pri tem razvijajo veščine vodenja kariere učencev, ustvarjajo pedagoške situacije, v katerih učenci raziskujejo samopodobo in informacije o poklicih in trgu dela, možnostih izobraževanja in možnostih zaposlovanja. Po vsaki fazi programa je učiteljem omogočena možnost refleksije, ob kateri razvijajo svoje kapacitete reflektivnega praktika (reflective practitioner).

Kdo izvaja karierno orientacijo, v katerih razredih ali letih se začne ta postopek?

Vse šole so ustanovile t. i. time za karierno orientacijo, sprejele letni program dela karierne orientacije, ki definira vloge in naloge vseh akterjev na šoli, tudi vodstva šole. V razredu program izvajajo učitelji, šolski svetovalci koordinirajo delo tima in izvajajo nekatere naloge, na primer svetovanje. V času projekta je bil program realiziran v 7. in 8. razredu osnovne šole. Kasneje, med izobraževalno reformo, je bil program prilagojen in uradno potrjen kot medpredmetna kompetenca od prvega do zadnjega razreda osnovne šole. Za strokovno podporo šolam je bila v času projekta ustanovljena nevladna organizacija Center Inventiva, ki je kot združenje strokovnjakov skrbela za podporo poklicnemu in osebnemu razvoju učiteljev in za trajnostne rezultate projekta.

Organizacija je ključne programske aktivnosti izvajala v sodelovanju z ustreznimi institucijami in strokovnjaki različnih profilov iz države in tujine. Strokovnjaki so ustvarjali in izvajali programe, usposabljali trenerje in organizirali različne oblike strokovnega razvoja. V okviru programa je bilo organizirano usposabljanje za t. i. mentorske šole. Na tak način si je 86 osnovnih šol pridobilo dodatna znanja za podporo izvajanju programa v drugih šolah v svoji okolici.

Kaj pomeni funkcionalen in trajnosten sistem karierne orientacije? Kaj postavlja v ospredje?

Praksa in izkušnje, ki smo jih pridobili s projektom, so pokazale, da je sistem najbolj funkcionalen takrat, ko je poudarek na učencu in njegovih potrebah. Učenci so bili spodbuda in vir povratnih informacij učiteljem, da program resnično pomaga in se odziva na izzive, s katerimi se učenci in starši srečujejo pri prehodu iz osnovne v srednjo šolo. Funkcionalnost je odvisna tudi od sodelovanja z drugimi akterji in njihove pripravljenosti, da prepoznajo svojo vlogo in jo tudi izvajajo. Projekt je bil realiziran z institucionalnim sodelovanjem s šolami, mladinskimi pisarnami, poslovnimi združenji, podjetji, lokalnimi samoupravami, regionalnimi centri za strokovni razvoj učiteljev itd. V 32 mestih v Srbiji, vključno z Beogradom, so delovale lokalne ekipe za karierno orientacijo, ki so gradile funkcionalno mrežo vseh ključnih akterjev za podporo izvajanju in nadaljnjemu razvoju programov karierne orientacije in svetovanja v lokalni skupnosti.

Pomemben primer sodelovanja je bila uvedba »resničnih srečanj« mladim s svetom dela, ki so pomenila zelo inovativen pristop za našo izobraževalno prakso in prinesla neke nove pozitivne izkušnje. Organizacija teh srečanj je bila največji izziv za izvajanje programa, saj so se učenci znašli v zanje povsem novih okoliščinah, ki so zahtevale razmišljanje o svetu dela, spoznavanje sveta dela v realnih okoliščinah in obisk podjetja. Pri vzpostavljanju te prakse so pomagali delodajalci, pa tudi starši, ki so učencem odprli nov svet svojih poklicev in zanimivih kariernih izkušenj. V tej fazi programa je bil organiziran »dan deklet«, ki ga že tradicionalno organiziramo vsak četrti četrtek v aprilu. Dekleta odidejo v podjetja, kjer se srečajo z ženskami različnih poklicev in

na različnih položajih ter razpravljajo o vprašanih spola pri izbiri prihodnjega poklica.

Kar se trajnosti tiče, je projekt prišel ob pravem času. V Srbiji smo takrat imeli strategijo karijerne orientacije, s katero smo med drugim želeli dati večjo težo karierni orientaciji na šoli in v izobraževalnem kurikulumu. Projekt je uspel konkretno prikazati, kako je mogoče karierno orientacijo izvajati v okviru pouka, tako da ga bodo dobro sprejeli tako učenci kot učitelji. Menim, da je to pripomoglo, da je bil kasneje v procesu izobraževalne reforme naš program prilagojen in uradno potrjen kot medpredmetna kompetenca od prvega razreda osnovne šole, kar je nedvomno predpogoj, če želimo doseči trajne učinke.

Za trajnost projektnih rezultatov skrbimo tudi tako, da so vsa gradiva še vedno dostopna na ustreznih spletnih straneh GiZa in Centra Inventiva www.centarinventiva.com in www.profesionalnaorijentacija.org. Projekt je bil zaključen leta 2015, vendar spletne strani še vedno ohranjamo aktivne, ker vsebujejo priročnike in delovna gradiva, za katera je med učitelji in svetovalci še vedno zanimanje.

Ali uporabljate teste (kot je npr. MBFT pri nas) za preverjanje sposobnosti učencev, kdo testira, kako šole sodelujejo s starši?

V projektu smo se usmerili na procesni model kariernega razvoja, v katerem je karierna orientacija prepoznana kot učni proces, v katerem se mladostnik nauči spretnosti spoznavanja sebe in odločanja. V kolikšni meri je to pomembno, nam govori povratna informacija nekega mladostnika, ki nam je dejal: »Vse v življenju je petfazni model.« Razlog je v tem, da postopek omogoča učenje, informiranje in sprejemanje utemeljene odločitve. Teste uporabljajo nekateri strokovni sodelavci psihologi kot koristno dopolnitev programa karijerne orientacije, predvsem kot podporo svetovanju.

Starši so bili vključeni v vse faze programa, ker je bil to zanje proces spoznavanja sebe, otroka, njegovih talentov, sposobnosti in želja, skratka spoznavanje tem, o katerih mnogi ne govorijo dovolj ali jih sploh ne poznajo. Prva izkušnja staršev s programom karijerne orientacije je, ko se udeležijo razstave risb oziroma slik svojih otrok na temo, kako se vidijo čez deset let. Dela so razstavljena, starši jih pogledajo in poskušajo ugotoviti, katero

Dan deklet (avtor: Vojislav Gelevski za GIZ)

sliko je naslikal njihov otrok. V večini primerov imajo starši problem uganiti, kaj je naslikal njihov otrok. To je iztočnica za nadaljnje delo, v katerega starši vnesejo svoje izkušnje, kar se je pokazalo zelo koristno.

Kako poteka šolanje otrok v obdobju covid-19?

V okviru nemškega razvojnega sodelovanja v Srbiji trenutno delam pri projektu »Dialog o zaposlovanju mladih, pobudah in dualnem izobraževanju«, ki ga GIZ izvaja v sodelovanju z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in tehnološki razvoj Republike Srbije in si prizadeva za boljšo formalno ponudbo izobraževanja, dualno izobraževanje in usposabljanje za odrasle. Karierna orientacija ima pomembno vlogo, po eni strani zaradi vedno večjih izzivov, s katerimi se soočajo veliki sistemi, kot so izobraževanje, zaposlovanje in gospodarstvo, po drugi strani pa tudi zaradi vedno večje potrebe mladih po tovrstni pomoči. Prizadevamo si za povečanje kapacitet srednjih poklicnih šol, da postanejo regionalni kompetenčni centri, ki bodo pripravljeni ponuditi ka-

Festival kariere (avtor: Vojislav Gelevski za GIZ)

kovostno izobraževanje, pa tudi neformalno usposabljanje za nove veščine, ki bodo potrebne na trgu dela, zlasti po tej zdravstveni krizi. Največji izziv za dualno izobraževanje v času pandemije je praksa v podjetjih. Kar zadeva splošno izobraževanje, so se vse šole kmalu po razglasitvi pandemije preusmerile na spletno poučevanje, del učnega procesa pa predvajajo tudi na nacionalni televiziji. Zelo smo se potrudili, da so otroci čim dlje v

šoli, celoten izobraževalni proces pa je organiziran tako, da zmanjšuje posledice krize na otroke, na njihovo rast in razvoj. Pandemija je grobo posegla v izobraževanje; mislim, da so izkušnje jasno in boleče razkrile dvoje: da digitalizacija v izobraževanju omogoča dosti več, kot smo mislili, vendar so tudi šole in učitelji nepogrešljivi in dosti bolj pomembni, kot so mnogi mislili prej.

Katere so po vašem mnenju ključne spremembe, ki jih bo covid-19 prinesel v svetovno gospodarstvo? Kateri trendi se pojavljajo? Kako bodo posledice pandemije vplivale na trg dela in poklice v prihodnosti?

Svetovno gospodarstvo in globalizacija sta nam pokazala, da je treba ustvariti globalno »miselnost«. Pandemija je dala velik pospešek procesu digitalizacije, zato se ves izobraževalni sistem sooča z zahtevo, naj v kratkem času izboljša digitalne kompetence tako učiteljev kot mladih, in verjamem, da je to šele začetek tega procesa. Verjamem tudi, da kriza prinaša številne izzive za osebno in poklicno rast in razvoj, in v tem smislu bo treba nadaljevati s podpornimi programi na vseh ravneh. Ohranjanje narave in okolja je naslednja tema, ki postaja ključna za razvoj in ohranjanje družbe; verjamem, da bo tudi na tem področju napredek hitrejši. V tem smislu vidim, da se bodo spremenili tudi trgi dela in izobraževanja.

Kaj bo glavna naloga kariernih svetovalcev v prihodnosti? Katere ključne spretnosti bodo potrebovali za delo?

Menim, da bodo pospešena rast in razvoj ter dinamične spremembe na svetu od vseh nas zahtevale nenehno učenje in usvajanje novih veščin. To bodo morali spremljati in upoštevati tudi karierni svetovalci, vendar mislim, da bistvena naloga svetovalcev ostaja enaka, in sicer pomagati človeku spoznati sebe, svoje moči in sposobnosti ter omogočiti učenje veščin, ki bodo mladim pomagale delovati v razmerah dinamičnih sprememb, ki se bodo pojavile na vseh področjih. ■